

Evdokimova M. O.

Kharkiv National Agrarian University named after V. V. Dokuchaev

STATE OF CASH MONEY CIRCULATION AND NON-CASH OPERATIONS IN UKRAINE

Summary

Article describes current state of cash circulation; also problematic questions of non-cash operations in Ukraine are studied. Non-cash part in the structure of money circulation is insignificant, but growing from year to year. Major part in the development of non-cash operations belongs to credit cards. Major task of National Bank of Ukraine is the shift to non-cash operations as modern means of payment.

Key words: cash, money supply, cash circulation, non-cash operations, payment cards.

УДК 336.71

Коломієць В. Л.

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ДЕТЕРМІНАНТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БАНКУ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена аналізу ключових позицій у питанні створення та функціонування державного банку розвитку в Україні. Обґрунтовано першочерговість завдань щодо створення такої фінансової інституції, виходячи з поточного стану вітчизняної економіки та пріоритетів її розвитку в стратегічній перспективі. Окреслено ключові механізми імплементації державного банку розвитку в інституційну модель вітчизняної економіки та її фінансову інфраструктуру. Визначено канали впливу державного банку розвитку на фінансове господарство України.

Ключові слова: фінансова політика, банківська система, інституції розвитку, державний банк розвитку, інновації.

Постановка проблеми. Конкурентоспроможність будь-якої держави на глобальному рівні серед іншого визначається і її здатністю використовувати існуючий інноваційний потенціал та створювати можливості для реалізації конкурентних інноваційних стратегій бізнес-одинацями та громадянами.

Глобалізація, стрімкий розвиток інформаційних технологій фактично змушують переорієнтовувати свою економічну політику навіть ті держави, які максимально залежали від «традиційних» галузей. Проте будь-які структурні реформи, особливо для країн із «транзитивними» економіками, визначають і важливість завдань, що пов'язані з фінансовим забезпеченням інноваційного розвитку.

Через низку причин (серед яких є як об'єктивні, так і суб'єктивні), сучасний фінансовий сектор не завжди може ефективно перерозподіляти фінансові ресурси та спрямовувати їх у розвиток суспільно важливих секторів. Зазначені «провали» у функціонуванні механізмів фінансового ринку можуть бути вдало нівельовані на інституційному рівні за рахунок створення та функціонування банків розвитку, зокрема державних. В Україні протягом кількох останніх років триває дискусія щодо державного банку розвитку (далі – ДБР), при цьому всі її учасники беззаперечно визнають доцільність функціонування такої інституції для нашої держави. Проте наразі існує потреба у визначенні ключових детермінант державного банку розвитку, щоб забезпечити його діяльність у майбутньому від складних проблем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика функціонування інституцій розвитку на глобальному рівні, питання створення державного банку розвитку в Україні аналізувалися в роботах В. Корнеєва, С. Крпельницької, С. Кульпінського, Д. Покришки, Ю. Прозорова, А. Сироти, В. Федосова, І. Чмутової та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте натепер відсутня цілісна концепція функціонування державного банку розвитку в Україні, яка б підтримувалася більшістю вчених. Більше того, доволі часто питання щодо створення такої інституції трансформується з економічної в суто політичну площину, що не сприяє пошуку оптимальних підходів до вирішення існуючих проблем у цій царині.

Мета статті – обґрунтувати ключові позиції щодо створення та функціонування державного банку розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання фінансового забезпечення економічних трансформацій в Україні надзвичайно гостро постало саме на сучасному етапі. Фактично криза 2014–2016 рр. висвітлила надзвичайно низьку функціональну спроможність вітчизняного фінансового сектора в питанні не тільки фінансування масштабних структурних реформ, а й підтримки мінімально необхідного рівня фінансування стратегічних секторів національного господарства.

Суттєве зниження фінансового потенціалу банківського сектора, складні проблеми, притаманні небанківським фінансовим інституціям в Україні, слабкість фондового ринку ставлять під сумнів здатність України досягти швидкого прогресу в реформуванні фінансового господарства. Крім того, навіть у періоди швидкого нарощування показників фінансові корпорації приватного сектора практично ігнорували фінансування проектів, які мають вагоме значення для економіки, або надавали фінансові ресурси на ринкових умовах.

У свою чергу, навряд чи можна назвати ефективною і діяльність державних банків в Україні. Незважаючи на той факт, що частка державних банків у вітчизняному банківському секторі вже вище 50% (рис. 1).

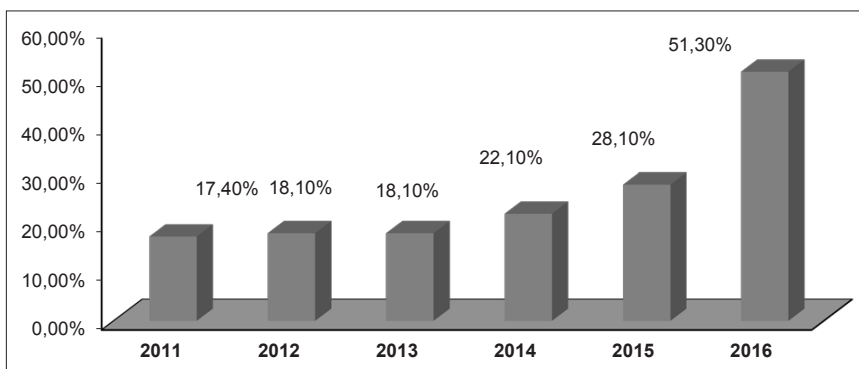

Рис. 1. Питома вага державних банків у банківській системі України (за показником чистих активів), %

Джерело: складено автором за даними НБУ [1]

Такі банківські інституції намагаються наростити свої конкурентні позиції, застосовуючи максимально можливий спектр управлінських рішень, без «прив'язки» до свого державного статусу та цілей державної економічної політики. Актуальна державна стратегія функціонування державних банків спрямована на функціонування на комерційних засадах. При цьому держава неодноразово акцентує увагу на такому підході в нормативних документах [2].

Також треба зважати на той факт, що дії держави часто містять і суттєвий політичний складник, що негативно впливає на ефективність діяльності державних банків в Україні.

У таких умовах цілком логічною є постановка питання про створення за аналогом зарубіжних спеціалізованої фінансової інституції державного банку розвитку, діяльність якого буде спрямована і на подолання «провалів» фінансового сектора, і на забезпечення ефективного фінансування пріоритетних із позиції держави галузей економіки. Утіленням розуміння важливості та значимості такого банку розвитку стало розроблення проекту Закону України «Про державний банк розвитку України» [3].

Доля цього законопроекту багато в чому була визначена тим фактом, що процедура його розгляду була актуалізована в законодавчому органі у жовтні-листопаді 2013 року. Зрозуміло, що на той час суспільно-політичні катаклізми не сприяли його розгляду, а у листопаді 2014 року законопроект щодо державного банку розвитку було відкликано.

У межах цієї статті ми не ставимо за мету детальний аналіз цього законопроекту, тим більше, що цілком об'єктивно його ключові моменти будуть суттєво змінені. Проте це не виключає того, що надалі ми аргументуватимемо свою позицію з урахуванням положень зазначеного документа.

На нашу думку, визначальним є обґрунтування пріоритетів функціонування державного банку розвитку в таких сферах:

1) механізм створення ДБР та джерела формування його статутного капіталу;

2) правові засади діяльності ДБР, імплементація спеціального законодавства щодо ДБР в банківське законодавство;

3) механізми мобілізації фінансових ресурсів ДБР;

4) модель управління державним банком розвитку та забезпечення розподілу повноважень щодо управління та контролю за ДБР між органами, що формуються за різними принципами, але зберігаючи узгодженість щодо основних засад діяльності ДБР;

5) функціональне спрямування діяльності ДБР, критерії вибору напрямів фінансування;

6) «включення» державного банку розвитку в інституційну структуру національної економіки;

7) синхронізація діяльності ДБР з іншими напрямами державної економічної політики.

Функціонування на сучасному етапі доволі потужних державних банків в Україні об'єктивно визначає постановку питання про можливість створення державного банку розвитку на основі одного з них. Саме такий механізм було передбачено і в законопроекті, а базовим розглядався

ПАТ «Український банк реконструкції та розвитку». Проте надалі (у 2017 р.) указану банківську інституцію було продано китайській фондовій біржі Bohai Commodity Exchange, яка анонсувала активну участь у подальших приватизаційних процесах [4].

На наш погляд, для України буде більш прийнятним варіант створення державного банку розвитку з «нульового» циклу. По-перше, такий підхід дасть можливість уникнути негативного впливу репутаційних ризиків та історії розвитку банку на його поточну діяльність; по-друге, фінансовий стан більшості державних банків може вимагати застосування низки юридичних та фінансових процедур, пов'язаних з очищенням від «токсичних» активів, складну роботу з кредиторами банку тощо. Окрім того, як уже зазначалося, функціонуючі державні банки спрямовані на максимізацію прибутку, тоді як державний банк розвитку працюватиме на принципах «безбитковості» (доходи покриватимуть вартість залучених ресурсів та операційні витрати).

Більше того, такий висновок підтверджується тим чинником, що в абсолютній більшості країн світу державний банк розвитку функціонує на основі спеціального, а не загального банківського законодавства. Тому юридичне супроводження у разі створення ДБР на основі уже діючого державного банку буде ускладненим (порівняно з варіантом створення нової фінансової інституції).

В умовах гострого дефіциту капіталу в централізованих фондах (на рівні бюджету) і в економіці одним із найскладніших стає питання про формування ресурсної бази ДБР. На наш погляд, указану проблему слід вирішувати в межах трьох етапів, оскільки таке джерело, як прибуток банку розвитку, виходячи з принципу «безбитковості» цієї установи, буде мінімальним і може використовуватися лише з певним часовим лагом.

Початковий статутний капітал державного банку розвитку України повинен бути сформованим на основі коштів Державного бюджету України. Із нашої точки зору, слід уникнути практики (запропонованої у законопроекті), згідно з якою статутний капітал поповнюється за рахунок облігацій внутрішньої державної позики, що придбаються в обмін на акції первісної та/або додаткової емісії ДБР. Такий механізм доволі часто використовується для нарощування статутного капіталу ПАТ «Нафтогаз України» та державних банків [5].

Він, на нашу думку, містить щонайменше два деструктивних елементи:

по-перше, держава апріорі визнає дефіцит фінансових ресурсів для поповнення статутного капіталу підприємств державного сектора еконо-

міки, що матиме поганий вплив на оцінку ДБР та його цінних паперів із боку інвесторів. Випуск цінних паперів є надзвичайно важливим джерелом ресурсів для ДБР, тому будь-які дії повинні бути спрямовані на підвищення привабливості таких фінансових інструментів;

по-друге, зважаючи на поточний стан публічних фінансів в Україні, потенційно у державного банку розвитку можуть виникнути складні проблеми, пов'язані з реалізацією внесених до статутного капіталу ОВДП; по-третє, виникає додаткове боргове навантаження на державний бюджет за рахунок виплат відсоткового доходу з отриманих ДБР ОВДП.

Надзвичайно складним залишається і питання щодо можливості залучення ДБР в Україні депозитів інших економічних агентів. Тобто на сучасному етапі у світі склалося дві протилежні моделі. У першій, оскільки державний банк розвитку діє на основі спеціального, а не загального банківського законодавства, він позбавляється можливості залучати депозити. У другій моделі саме депозити є одним із найбільш надійних та масових джерел фінансових фондів для ДБР. На наш погляд, потужний державний банківський сектор в Україні принципово може на сучасному етапі задовольнити попит із боку споживачів на депозитні послуги. Але слід розглянути можливість залучення депозитів «до запитання» від співучасників проектів, які фінансуватимуться спільно з державним банком розвитку.

Більш актуальним для України є модель опосередкованого залучення ресурсів із банківської системи, наприклад, через банківські резерви шляхом зарахування наявних у портфелі комерційних банків цінних паперів, емітованих ДБР до коштів обов'язкових резервів під час визначення дотримання нормативу обов'язкового резервування.

Для України надзвичайно важливим питанням є модель управління державним банком розвитку. Тут скоріше не треба говорити про певні принципові моменти, притаманні будь-якій корпорації (органи управління, розподіл повноважень тощо). Вони є усталеними та можуть підлягати лише незначному корегуванню.

Першочерговою є необхідність забезпечення під час функціонування банку реалізації підпорядкованості його стратегії економічній політиці Кабінету Міністрів України. Сьогодні законодавство України містить доволі суперечливу норму щодо обрання представників до керівних органів державних банків: «До складу наглядової ради державного банку

входять члени наглядової ради банку, призначені Верховною Радою України, Президентом України і Кабінетом Міністрів України» [6].

Підхід до формування наглядових рад державних органів влади на основі «квотного» принципу (не більше особливості вітчизняного політикуму), що, на нашу думку, доволі обмежено дає можливість урахувати баланс інтересів. До того ж «квотний» принцип жодним чином не пов'язаний зі стратегічними корпоративними завданнями банків. На наш погляд, такий підхід небажано застосовувати до членів правління державного банку розвитку (їх доцільно призначати на конкурсній основі за рішенням Кабінету Міністрів України), а призначення членів наглядової ради ДБР необхідно здійснювати з урахуванням доцільності перебування у її складі представників головних органів у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну фінансову та бюджетну політику (Міністерство фінансів України) та державну політику економічного, соціального розвитку і торгівлі, державну промислову політику, державну інвестиційну політику, державну політику у сфері державно-приватного партнерства (Міністерство економічного розвитку і торгівлі України).

Питання щодо пріоритетів у виборі проектів, що фінансуватимуться ДБР, в Україні теж є дискусійним. Загалом, стан інфраструктури, надзвичайно високий рівень зносу основних фондів в економіці, технологічний «розрив» між Україною та країнами з розвинутою економікою створюють умови для активної роботи створеної фінансової інституції.

Проте в умовах тиску деструктивних факторів в Україні (корупції, низької прозорості діяльності органів влади, засилля потужних фінансово-промислових груп) завжди виникатиме ризик «функціонального розмивання» в діяльності державного банку розвитку.

Це відбуватиметься тоді, коли державницькі інтереси вкотре поступатимуться інтересам приватним, а основна частка ресурсів буде спрямовуватися не виходячи з потреб економіки, а тільки за результатами «тіньових» домовленостей і т.д. Пріоритетом у фінансуванні державного банку розвитку мають стати такі напрями (рис. 2).

Зважаючи на комплекс існуючих у державі економічних та соціальних проблем, уважаємо, що пріоритети в питанні вкладення ресурсів державного банку розвитку повинні враховувати:

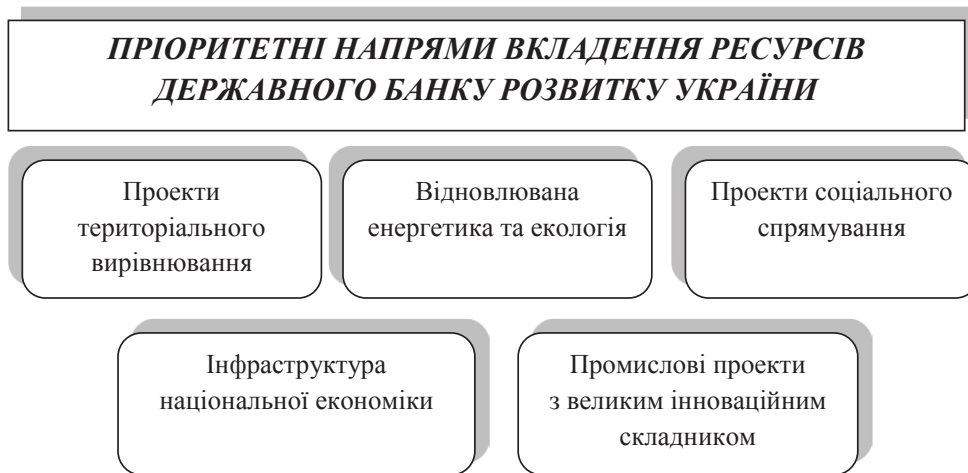

Рис. 2. Пріоритетні напрями вкладення ресурсів для державного банку розвитку в Україні

Джерело: систематизовано автором

– необхідність стимулювання промислових проектів державного значення з великим складником інноваційної продукції;

– розвиток інфраструктури української економіки;

– економічні проекти соціального спрямування, які об'єктивно не будуть фінансуватися приватними фінансовими корпораціями;

– проекти у сфері екології та відновлювальної енергетики;

– фінансування заходів, спрямованих на територіальне вирівнювання.

У будь-якому разі акцент повинен робитися на проекти, що потребують довгострокових фінансових ресурсів.

Відкритим залишається питання про синхронізацію функціонування державного банку розвитку з іншими напрямками реалізації державної економічної політики. Тут необхідно врахувати таке:

– стратегічні перспективи діяльності державних банків та можливість продажу;

– приватизацію та скорочення кількісних параметрів державного сектора економіки;

– відсутність на сучасному етапі єдиних підходів до реалізації державної економічної політики як із боку різних гілок влади, так і з позиції різних органів державного управління.

Повторимося, що і питання «включення» державного банку розвитку в інституційну структуру національної економіки і проблематика узгодження його діяльності з іншими рішеннями держави у сфері економіки багато в чому залежатиме від здатності забезпечити автономність функціонування органів управління такої фінансової інституції.

Висновки. Питання створення та функціонування державного банку розвитку в Україні об'єктивно визначене вимогами часу та потребами у розвитку інституційних механізмів фінансування української економіки. Запропоновані ключові детермінанти функціонування державного банку розвитку в Україні узагальнено характеризують і принципи діяльності такої фінансової установи в нашій державі.

Спираючись на зарубіжний досвід, можна дійти висновку, що в умовах макроекономічної нестабільності та численних інституціональних деформацій державний банк розвитку може позитивно вплинути на економічні процеси, стати надійним механізмом фінансування пріоритетних галузей вітчизняної економіки та окремих проектів. Водночас важливим завданням є і розвиток внутрішніх ринків капіталу, які забезпечуватимуть і надходження ресурсів для банку розвитку, і їх вкладення за пріоритетними напрямками.

Список використаних джерел:

1. Основні показники діяльності банків України / Національний банк України. Офіційний сайт. URL: <http://www.bank.gov.ua>.
2. Деякі питання публічного акціонерного товариства «Державний ощадний банк України»: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 112-р від 21 лютого 2018 р.
3. Проект Закону України «Про державний банк розвитку України» / Верховна Рада України. Офіційний сайт. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=48717.
4. ФДМУ та Bohai Commodity Exchange уклали договір купівлі продажу Українського банку реконструкції та розвитку Фонд державного майна України. Офіційний сайт. URL: <http://www.spfu.gov.ua/ua/news/fdmu-ta-bohai-commodity-exchange-co.-ltd-uklali-dogovir-kupivli-prodazhu-akcij-ukrainskogo-banku-rekonstrukcii-ta-rozvitku-2997.html>.
5. Про збільшення статутного капіталу Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України»: Постанова Кабінету Міністрів України № 13 від 23 січня 2015 р.
6. Закон України «Про банки і банківську діяльність» № 2121-III 7 грудня 2000 року.

Коломиец В. Л.

ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана»

ДЕТЕРМИНАНТЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО БАНКА РАЗВИТИЯ В УКРАИНЕ

Резюме

Статья посвящена анализу ключевых позиций в вопросе создания и функционирования государственного банка развития в Украине. Обоснована приоритетность заданий относительно создания такого финансового института, исходя из текущего состояния отечественной экономики и приоритетов ее развития в стратегической перспективе. Очерчены ключевые механизмы имплементации государственного банка развития в институциональную модель отечественной экономики и ее финансовую инфраструктуру. Определены каналы влияния государственного банка развития на финансовое хозяйство Украины.

Ключевые слова: финансовая политика, банковская система, институции развития, государственный банк развития, инновации.

Kolomiyets V. L.

SHEI «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman»

DETERMINANTS OF THE STATE BANK OF DEVELOPMENT FUNCTIONING IN UKRAINE

Summary

The article is devoted to the analysis of key positions on the issue of creation and functioning of the State Bank of Development in Ukraine. The primary goal of the creation of such financial institution is justified, based on the current state of national economy and priorities of its development in the strategic perspective. The key mechanisms of implementation of the State Bank of Development in the institutional model of national economy and its financial infrastructure are outlined. The channels of influence of the State Bank of Development on the financial economy of Ukraine are determined.

Key words: financial policy, banking system, institutions of development, state bank of development, innovations.